

MEȘTERII COJOCARI DIN LUGOJ

Rodica Vița-Șubu

Mergînd pe linia cercetării artei populare bănățene, inițiate de merituoși pionieri ca : Marilena Bocu, Elena Secoșan, Constantin Miu-Lerca,¹ ș.a. precum și a unor studii recent apărute ale unor cercetători de prestigiu ca : dr. Paul Petrescu,² dr. Georgeta Stoica³ care elucidează o serie de probleme legate de genuri ale creației populare cu preocuparea statornică de a scoate în evidență caracteristicile specific bănățene corelate cu cele generale și raportate la cele aparținătoare altor zone etnografice, avînd în vedere abundența de centre meșteșugărești de prelucrare a picilor (denumite impropriu, credem, după produsul cu cea mai mare pondere, de cojocărit) din zonele etnografice Lugoj și Făget intens cercetate de personalul muzeului nostru, s-a trecut la o eşalonare a materialului și la cercetarea intensivă pe centre.

Lugojul este un centru puternic, de tradiție în cojocărit în cadrul căruia vom încerca să stabilim trăsăturile ce-l individualizează, insistînd cu precădere asupra tipurilor morfologice, deci și a croiului, a ornamenticii și coloritului.

Documente de arhivă, păstrează informații încă din secolul al X-lea, despre o cetate de pămînt întărită, așezată pe malul Timișului, ipotetic de pe vremea ducelui Glad, de unde Valahii opuseră rezistență îndelungată oștilor maghiare, venite din Nord-Est, pentru cucerirea acestor locuri.

Cetatea este amintită nominal pentru prima dată în anul 1242, într-un act dat de Regele Bela al IV-lea care se referă la refacerea cetăților distruse de marea invazie tătară din 1241⁴, iar în anul 1334, orașul este pomenit din nou ca localitate populată în evidențele de zeciuială papală, cu numele de Lucas⁵.

---

¹ Constantin Miu-Lerca, Considerații asupra artei țărănești din Banat —

² Paul Petrescu și Elena Secoșan, Arta populară, îndreptar metodic, CSCA Casa centrală a Creației populare, București, 1968.

³ Georgeta Stoica, Evoluția portului popular din satul Sirbova, în „Studii și cercetări, București 1970 (Volum editat de Muzeul Satului).

⁴ Timișiana sau scurtă istorie a Banatului Timișian, Edit. Națională, 1848, București, fără autor, pag. 53. †

⁵ Ioan Stratan, Corul Ion Vidu din Lugoj 1810—1970, Casa Creației populare a jud. Timiș, Timișoara, 1970, pag. 11—12.

Ulterior orașul a cunoscut o dezvoltare intensă ca centru al districtului cu același nume, apoi capitală de comitat în sec. XVII—XIX.

La dezvoltarea sa economică a contribuit și așezarea la răscruce de drumuri deschise din antichitate, care leagă centrul european de țările răsăritene prin culoarul natural Timiș-Cerna și sudul Carpato-Balcanic, de Transilvania, prin valea Begăi.

Ocupațiile de bază ale locuitorilor erau agricultura, pomicultura și creșterea animalelor.

Economia feudală, mai ales în prima perioadă este o economie naturală, aproape toate necesitățile erau satisfăcute prin producția proprie a fiecărei gospodării. Meșteșugurile țărănești constituie o ocupație auxiliară a agriculturilor, nefiind despărțită de munca agricolă⁶.

Datorită generosului cadru geografic și rutier în care se află, orașul a cunoscut o dezvoltare timpurie, de la o economie autarhică medievală (în care agricultura era dublată de creșterea intensă a viteilor) spre o economie meșteșugărească.

Procesul dezvoltării meșteșugului prelucrării pieilor de la o manifestare cu caracter uzual, la meșteșugul specializat, cu produsele de o reală valoare artistică are la bază cauzele de ordin și valabilitate generală pentru întreaga țară, în general și pentru teritoriul Transilvaniei și Banatului, în special, expuse de profesorul Ștefan Pascu în cunoscuta sa monografie despre meșteșugurile feudale⁷. În cazul cojocăritului, la acestea se adaugă importanța deosebită a obiectelor de port din piele, în structura portului popular din zonă.

Evoluția firească a activităților meșteșugărești datorat abundenței de materie primă, densității populației din această cîmpie fertilă a Timișului și largilor posibilități de vehiculare și desfacere a mărfurilor este întrerupt de penetrația și dominația otomană, timp de peste 150 de ani, pe teritoriul Banatului și deci și în zona Lugojului.

Din primele decenii ale secolului al XVIII-lea, după alungarea turcilor din Banat de către Eugen de Savoia, se asigură condiții favorabile reluării activităților cu producere și desfacere, pe baze, largi, a unor variate produse meșteșugărești.

În această direcție, aflăm din raportul județului Caraș către Consiliul Locotenențial din Timișoara „că” nici în Lugoj și nici în județ nu există fabrici. Sînt însă în Lugoj, dar mai ales în Caransebeș locuitori, care personal sau muierile, din lînă sau din piele pregătită în propria lor economie (gospodărie) fac procovițe (pături) sau alte lucruri de îmbrăcăminte și în cantitate însemnată le vînd în Transilvania și Ungaria”⁸.

Citatul își relevă importanța prin faptul că subliniază caracterul de meșteșug casnic, la acea dată, a cojocăritului.

---

⁶ Ștefan Pascu, Meșteșugurile din Transilvania pînă în sec. al XVI-lea, Editura Academiei R.P.R., București 1954, pag. 14.

⁷ Idem, op. citat, pag. 14.

⁸ Raport al jud. Caraș către Consiliul Locotenențial — documente aflate în arhiva muzeului de istorie Lugoj.

Referitor la acest statut de producători individuali, neorganizați în bresle, mai multe documente din anii 1785, 1790, 1792 pun în lumină contradicțiile născute între meșteșugarii din diferite centre mai apropiate : Timișoara, Lugoj, Caransebeș, provocate de interdicțiile de desfacere a produselor lor pe altă piață decît cea locală și constituind totodată o dovadă o sporitei competitivități pe piața, nu numai locală, de care se bucurau produsele de cojocărie lugojene.

În 1785, în Lugoj existau următorii meșteri cojocari și argășitori : Mihai Ursu, Gh. Nicoli, Nica Ioviță, Gh. și Petru Costea, care lucrau numai iarna și solicitau administrației iertarea de jumătate din impozit și o păsuire la încasare⁹.

Un alt document, arată că meșterii lugojeni, se roagă de județ în 1790, ca meseriașii din Timișoara să fie oprîți a-și vinde negoațele la tirgurile săptămînale din Lugoj, deoarece nici lugojenii nu sînt lăsați să-și vîndă negoațele în alte orașe (la Caransebeș).¹⁰ Același lucru este consemnat și în anul 1792. Precizăm că organizarea pieții lugojene are loc la 5 august 1793, prin unificarea celor două orașe situate de o parte și de alta a Timișului, a Lugojului românesc și german.

Autoritățile comunale au stabilit prețuri maximele pe piața orașului unificat. Meseriașii lugojeni se declară nemulțumiți și cer comunei să fie anulată hotărîrea sau cel puțin să se amîne punerea ei în aplicare, pînă ce, prin consultare comună cu județele vecine, nu se vor stabili prețuri limitate, de comun acord.

Prin înființarea breslelor de meseriași în Banat la începutul secolului al XIX-lea (1818), diferendele amintite se reglementează prin statute, acordîndu-se tuturor meșterilor dreptul de a frecventa tirgurile la liberă alegere.

Transmiterea meșteșugului în familie pînă la 1818 a determinat constituirea în Lugoj a mai multor familii de cojocari.

În ceea ce privește producția lor se evidențiază o mare varietate de modele și stiluri decorative.

Meșterii cojocari lugojeni confecționau toată gama de cojoace din blană :

— cojoace mari (bunde) pentru femei și bărbați.

— cojocel (becheșe) crăpate în față, numai pentru femei.

— cojocel înfundate (burdice) care se încheiau într-o parte pentru femei și bărbați.

Toate se ornameau cu broderie de mătase și aplicații din piele colorată, după tradiție, dar și după gustul clienților care comandau marfa.

Fiecare meșter, avea modelele sale preferate și care se cereau în zonă pentru cele trei categorii de cojoace și care înfățișau în afară de clementele de tradiție și unele creații personale ale meșterului, după

---

⁹ Ioan Boroș, Repertoriul istoric despre orașul Lugoj și Districtul, respective vechiul jud. al Carașului 1332—1800, în manuscris la muzeul de istorie și etnografie Lugoj.

¹⁰ Idem. op. citat.

Cojoc din blană ornamentat, femei și bărbați (fața).

Cojoc din blană ornamentat, femei și bărbați (spate).

care cei inițiați recunoșteau meșterul care a confecționat cojocul respectiv. Ornamentația și coloritul păstrau specificul general al zonei.

În Lugoj, cojocul mare — bunda se confecționa din 7 piei mari de miel sau de oaie, vopsite în alb. Pentru fața cojocului se foloseau două piei, pentru spate trei, iar mînecele cereau cîte o piele fiecare.

Se ornamentau cu aplicații din piele în tonuri de roșu și prin brodarea cu mătase colorată a unor elemente florale, dar aceasta într-o mai mică măsură decît în alte centre de cojocărit din zonă.

Spatele cojocului, de la talie în jos era astfel aranjat încît să formeze patru cute care îi conferea lejeritate. Gulerul se confecționa din blană neagră de miel, preferîndu-se astrahanul.

Spatele cojocului, de la talie în sus, este ornamentat armonios pentru sublinierea siluetei și a liniilor de croi prin două benzi, de piele albă, dispuse pe cîte două rînduri, avînd între ele diverse motive din același material.

De la talie în jos, pe fiecare cută, aplicații similare cu cele de deasupra bordurii. Pe toată lungimea poalelor cojocului sînt dispuse aplicații din piele roșie, cusute pe margini cu mătase anume pentru a accentua forma aplicațiilor.

Pe linia taliei sînt montați trei ciucuri din piele tăiată cu potricala (unealtă de perforat), avînd oglindă la mijloc și la capătul de jos, blană neagră.

Cojocel din blană femei (fața).

Cojocel din blană femei, ornamentat (spate).

De la răscoiala gîtului pornesc patru fișii din piele colorată și răsucită; două mai scurte terminate printr-un ciucure menite să ajute la strîngerea gulerului, iar alte două pe piept, pe sub umeri, către spate, unindu-se în talie sub cei trei ciucuri cu oglinzi.

Minecile se ornamează tot cu aplicații și împletituri din piele, pînă aproape de cot și formînd astfel o manșetă care imită uniformele militare.

Cojocul din Luğoj se numără printre piesele împodobite cu cel mai ales gust, repartizarea ornamentelor urmînd o simetrie aleasă.

Pe piept, de o parte și de alta, motiv floral cu chenar de feston, iar la mijloc bordură mai lată decît în rest. Pe locul unde sînt înădite pieile, ornameții din piele împletită.

În general cojoacele de Luğoj sînt aspectuoase, de bună calitate. Materialul, pieile se alegeau dintre cele mai bune și se prelucrau cu grijă. Aplicațiile din piele de culoare verde, negru-raiț (negru verde) și roșu galben. Materialele cereau o pregătire specială.

Cojoacele — becheșele pentru femei ca și burdicele (cojocele mfundate) pentru femei și bărbați sînt larg răspîndite și fac parte integrantă din portul popular bănățean.

Sînt împodobite cu aplicații din piele și broderii de mătase, remarcabile prin finețe și gust artistic. În zona Luğoj, satele Tapia, Măguri, Cireșul, Găvojdia, Luğojel, Satumic, Boldur, Jabăr, Budinț, Belinț, Chizătău, Balinț, Coștei, Gruni și Hezeriș, poartă cojocele de culoare închisă, confecționate din piei de miel vopsite în negru sau brun în-

Cojocel din blană femei, ornamentat (profil).

Cojocel din blană femei,
ornamentat (desfășurat).

chis, cu broderia bogată tot în culori închise și aplicații din piele vopsită în negru sau de lac negru.

Unele persoane, mai ales din satele Herendești, Tapia, Balinț, Bara, preferă cojocelul — becheșe din piei vopsite în alb, brodate în culori deschise din care nu lipsesc verdele, galbenul, albastrul dar mai ales movul și mai rar albul și negrul, păstrind totuși nota de sobrietate și măsura echilibrată a culorilor.

Gustul rafinat al clienților din zona Lugoj, au impus meșterilor să-și creeze modele mai deosebite, pe care le pregăteau dinainte și le duceau la târgurile săptămânale unde erau prețuite de clienți pretențioși și din afara zonei. Așa se face că în cercetările noastre am întâlnit modele lugojene și în alte zone etnografice înlocuind chiar piesele caracteristice acelor locuri. Cu timpul, modele lugojene au pătruns în toate zonele limitrofe, pînă la Hunedoara și dincolo de Mureș, la Zam, Săvirșin, Zăbalți, către Lipova.

Datorită calității deosebite a pieselor de cojocărie executate de meșteșugarii lugojeni, ele erau căutate cu prefrință de cumpărători. De nenumărate ori se produceau conflicte în târguri, din cauza concurenței, care a dus la interzicerea lugojenilor de a frecventa unele târguri din afara județului.

Cojocel blană vopsită negru, femei,
ornamentat (spate).

Piețele de desfacere ale meșterilor lugojeni erau de preferință târgurile din Lugoj, Chizătău, Balinț, Făget, Dobra, Birchis, Căpîlnaș, Zam, uneori ajungeau pînă către Lipova.

Comenzile se primeau de obicei la târguri, dar unii clienți veneau acasă la meșter unde își alegeau și materialul preferat. La târguri, meșterii

veneau și cu carnetele de comenzi, clienții alegeau modelul, iar meșterul înscrisa comanda, măsura, primea acotul și stabilea data cînd marfa putea fi gata. Cîteodată și clienții își exprimau preferințele nu numai de culoare ci și de ornamentație.

Etapele procesului de lucru în cazul acestui meșteșug ne-a fost relatat de bătrînul meșter cojocar, Munteanu Iosif din Lugoj :

Meșterul, în primul rînd, trebuia să fie un bun maistor, să cunoască bine meseria. Să pregătească materialul personal, pînă în cele mai mici detalii. El trebuie să se îngrijească de pregătirea pieilor. Să le aleagă la cumpărare, crude, să le tăbăcească cu grijă, ca toate să fie bune. Să le curețe cu țărițe, să le usuce la umbră. Apoi personal să pregătească vopseaua de bună calitate și pe măsura necesităților să le pregătească pentru lucru.

Toate acestea se făceau numai în sezonul mort. Pentru cojocari, începînd cu luna aprilie venea sezonul mort, care dura pînă la începutul lui septembrie.

În sezonul mort pregăteau și marfa cu modele mai complicate, care cerea mai mult timp de lucru, marfa cerută de clienți pretențioși, — așa numitul, negoț greu. La un cojocel de acesta lucrau și cîte două săptămîni, întreaga suprafață a cojocului se cerea brodată. Aceste lucrări se făceau în întregime de meșter. Ucenicii executau lucrări mai ușoare. Cei din anul I și II lucrau *CORBACELE* (modele lucrate cu fișii din piele colorată), abia din anul III, li se permitea să lucreze la masă, modele ornamentale cu bircă de berlin, ață, mătase, dar tot sub supravegherea strictă a meșterului.

Încă din timpul uceniciei, meșterul trebuia să învețe bine desenul, tehnica desenului de modele, coloritul lor, după comanda și chiar preferința clientului. Trebuia să învețe bine tehnica croiului".

Meșteșugul lucrului în piele, de lungă tradiție, într-o țară situată în condițiile noastre geografice, este răspîndit în toate regiunile României ¹¹.

Faptul fundamental în considerarea situației acestui domeniu de artă populară este că toate variantele se înscriu în cadrul unui stil unitar românesc, stil caracteristic în primul rînd prin funcționalitatea fiecărei piese și în al doilea rînd prin decorativismul de factură geometrică și floral stilizată.

Unitatea tipurilor de croi și a schemelor compoziționale formează un cadru puternic, același pentru toată țara, în care relațiile ornamentale extrem de variate merg pînă la individualizarea fiecărei piese în parte, caracteristică esențială a artei populare românești. Această unitate fundamentală a artei populare românești și, în sinul ei, a obiectelor de artă lucrate din piele, este unul din aspectele importante ale unității culturale a românilor de pretutindeni, rezultat al unei istorii de două mii de ani desfășurată neîntrerupt pe teritoriul de formare al poporului român ¹².

¹¹ Paul Petrescu, *Broderii pe piele în arta populară românească*, editura Meridiane, 1968, pag. 35.

¹² Paul Petrescu, *op. cit.*, pag. 35.

Componentă, cu un specific propriu, în marea familie a produselor meșteșugărești din piele, lucrate și decorate artistic, arta cojocăritului lugojan, a cărei problematică am încercat doar s-o schițăm în prezentul material, completează seria producțiilor altor zone tradiționale renumite, relevînd unele trăsături comune cu acestea și pledante pentru unitatea genului pe ansamblul producției naționale tradiționale, dar și unele trăsături distincte proprii, datorate aceluși complex de factori și condiții care conferă o notă a specificului local.

Transformările din ultimul pătrar de veac din țara noastră care au adus serioase mutații în viața social-culturală și culturală se reflectă și în arta populară.

Creatorii de modele caută să introducă în ornamentarea noilor creații, elemente noi izvorite din viața nouă a satului, din procesul de evoluție a întregii civilizații rurale spre cea urbană.

Cercetînd aspectele tradiționale și cele actuale ale meșteșugurilor artistice cum este cazul cojocăritului, considerăm că datoria noastră este de a interveni și îndruma creația contemporană, astfel încît elementul nou de creație contemporană să se integreze armonios în complexul tradițiilor celor mai valoroase ale poporului nostru.

DIE KÜRSCHNERMEISTER VON LUGOJ

ZUSAMMENFASSUNG

Aus dem XVIII. Jahrhundert liegen uns überzeugende Beweise einer reichen Entwicklung des Kürschner-Handwerkes in Lugoj vor. Angefangen mit dem Jahre 1818, als im Banat die Handwerker-Zünfte entstanden sind, entwickelte sich dieses Fach organisiert im Rahmen der Vorschriften der Zunft-Statuten. In Lugoj sind grosse, mit Pelz gefütterte Mäntel (Bunda) für Frauen und Männer, kleine, vorne offen getragene mit Pelz gefütterte Westen nur für Frauen und kleine, seitlich schliessende, mit Pelz gefütterte Westen für Frauen hergestellt worden. Diese Pelzwaren sind mit verschieden gefärbten Seiden — und Lederverzierungen versehen worden. Im Allgemeinen verkaufte man diese Waren auf den Jahrmärkten des Banats.